

ÜNİTE 2

Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri Mülkiyet Hakları Kavramı

Fikri mülkiyet hakları iki grupta ele alınabilir:

1. Fikir ve sanat eserleri (telif hakları)
2. Sınai mülkiyet hakları

Fikri mülkiyet haklarının özellikleri şunlardır:

- Fikri mülkiyet hakları insan zihninin ürünüdür.
- Gayri maddi mallar üzerinde kurulabilirler.
- Özel hukuka ilişkin haklardır.
- Mutlak haklardır, herkese karşı ileri sürülebilir.
- Hak sahibine maddi ve manevi menfaatler sağlar.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)

Merkezi Cenevre'de bulunan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü 14 Haziran 1967 tarihinde kurulmuş, 1974 yılında Birleşmiş Milletlerin bir örgütü haline gelmiştir.

Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Sözleşmesi (TRIPs) (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights)

Türkiye 1995 yılından beri sözleşmeye taraftır. TRIPs bütün fikri mülkiyet hukukunu kapsamaktadır.

TRIPs'in özellikleri şöyle sıralanabilir: Sınai ve fikri mülkiyet ayrımını ortadan kaldırmış ve fikri mülkiyet kavramına geniş anlam ve kapsam vermiştir. Mevcut uluslararası sözleşmelerin uygulama alanını genişletmiştir. İhlallere karşı uygulanabilecek, gümrüklerde el koyma, sahte malları imha etme gibi yeni yaptırımlar getirmiştir. Yükümlerini ihlal eden üyelerinden DTÖ'nün sağladığı hak ve imkânların çekilmesini öngörmüştür. İhtilafların çözümü mekanizmasına yer vermiştir. İlaç patentlerinin genel olarak kabulünü sağlamış ve bunun için süre tanımıştır. Telif haklarında asgari koruma süresini 50 ve TV verici işletmelerin koruma sürelerini ise en az 20 yıl olarak belirlemiştir. Bilgisayar programları ile veri tabanlarının korunmasını fikir ve sanat eserlerine eşit duruma getirmiştir. Fikir ve sanat eserlerinde kiralama ve ödünç verme hakkını koruma altına almıştır.

Türk Patent ve Marka Kurumu

Türkiye'de fikri mülkiyet haklarının tescili ve korunması Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından yapılmaktadır. Türk Patent ve Marka Kurumu'nun kuruluş amaçları şunlardır:

- Türkiye'nin teknolojik ilerlemesine katkıda bulunmak,
- Ülke içinde serbest rekabet ortamını oluşturmak

- Araştırma geliştirme faaliyetlerinin gelişmesini sağlamak,
- Çeşitli kanunlarla düzenlenmiş olan patent ve markalar ile diğer kanunlarla düzenlenen sınai mülkiyet haklarını tesis etmek ve bu konudaki korumayı sağlamak,
- Sınai mülkiyet haklarına ilişkin yurtiçi ve yurt dışında var olan bilgi ve dokümantasyonu kamunun istifadesine sunmak.

Fikri Mülkiyet Hakları Neden Korunur?

Fikri hakların korunması, bir yandan buluş yapanların, eser sahiplerinin ve bu eserleri emek ve sermaye koyarak kamuya aktaranların haklarının korunması, diğer yandan da iç ve dış ticaretin çağdaş normlara uygun olarak yürütülmesi, teknoloji geliştirme ve transfer etme yoluyla özellikle imalat sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesi, toplumun kültür ve sanat zenginliğinin değerlendirilmesi için gerekli koşulları sağlar. Fikri mülkiyet korumasının temel amacı, özgün üretimi teşvik ederek toplumun geleceğini garanti altına almaktır. Fikri mülkiyet korumasının amaçları şöyle sıralanmaktadır:

- Zihni üretkenliğin toplum tarafından tanınması
- Adil bir rekabet düzeni kurularak buluş ve yenilik faaliyetinin özendirilmesi
- Teknolojik ve kültürel ilerlemenin desteklenerek fikir işçilerinin ödüllendirilmesi
- Ekonomik büyümenin ve istihdamın desteklenmesi
- Kamusal bilgi ve kültür hazinesinin zenginleştirilmesi
- Ar-Ge sonuçlarının açıklanarak, teknik bilginin yaygınlaştırılması
- Yabancı sermayenin çekilmesi
- Uluslararası ilişkiler

Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar (Telif Hakları, Copyright)

FSEK'deki düzenlemeye göre fikir ve sanat eserleri; ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar ve sinema eserleri olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Türkiye fikir ve sanat eserleri alanında 1925 yılında Paris Sözleşmesine, 1952 yılında fikir ve sanat eserlerinin korunmasına ilişkin Bern Sözleşmesine, 1976 yılında WIPO Sözleşmesine, 1995 yılında DTÖ ve TRIPS Anlaşmalarına katılmış bulunmaktadır.

Fikir ve Sanat Eseri Sahibinin Hakları

FSEK'de eser sahibine tanınan haklar, manevi ve mali haklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Eser sahibi eserden doğan mali haklarını doğrudan kendisi kullanabileceği gibi üçüncü kişilere de devredebilir. Mali haklar manevi hakların aksine, hacze ve cebri icraya, rehine ve hapis hakkına konu olabileceği gibi miras yoluyla üçüncü kişilere de geçebilir.

1. *Fikir ve sanat eserlerinden doğan mali haklar:* İşleme hakkı, çoğaltma hakkı, yayma, kiralama ve ödünç verme hakkı, temsil hakkı, radyo, TV ya da internetle iletim hakkı, pay hakkıdır.
2. *Eser sahibinin fikir ve sanat eserlerinden doğan manevi hakları:* Eseri topluma sunma, eserin tanıtılması ve yayınlanmasını men hakkı, eser üzerinde adının belirtilmesini isteme hakkı, eserde değişiklik yapılmasını önleme hakkı, eserin aslından geçici bir

süre yararlanma hakkı, kullanım sonrası iade edilmek üzere eseri çalışma ve sergilerde kullanma hakkı, eseri tahrip etmeyi önleme hakkı.

Eser sahibinden başka FSEK ile bağlantılı haklar adı altında eserle ilgili girişimci ve sanatçı gibi kişiler de korunmuştur. Bunlar:

- İcracı sanatçılar,
- Fonogram (plak) yapımcıları,
- Radyo-TV yayın kuruluşları,
- Film yapımcıları.

Fikir ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler

- Bern Sözleşmesi: 9 Eylül 1886 tarihli “Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme” fikir ve sanat eserleri alanındaki ilk uluslararası düzenlemedir.
- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
- Roma Sözleşmesi: Telif hakları Anlaşması, Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi, İcracı Sanatçıların, Fonogram Yapımcılarının ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasını kapsar.
- Buenos Aires Sözleşmesi (1910).

Sınai Mülkiyet Hakları

Marka

Tescil edilebilecek marka türleri şunlardır:

- Ticaret Markası
- Hizmet Markası
- Garanti Markası
- Ortak Marka
- Tanınmış Marka

Marka Olarak Tescil Edilemeyecek İşaretler: İki gruba ayrılır:

a. Mutlak Ret Nedenleri:

- Marka tanımı kapsamında marka olamayacak işaretler.
- Herhangi bir ayırt edici niteliğe sahip olmayan işaretler.
- Ticaret alanında cins, çeşit, vasıf, kalite, miktar, amaç, değer, coğrafi kaynak belirten veya malların üretildiği, hizmetlerin sunulduğu zamanı gösteren veya malların ya da hizmetlerin diğer özelliklerini belirten işaret veya adlandırmaları münhasıran ya da esas unsur olarak içeren işaretler.
- Ticaret alanında herkes tarafından kullanılan veya belirli bir meslek, sanat veya ticaret grubuna mensup olanları ayırt etmeye yarayan işaret veya adlandırmaları münhasıran ya da esas unsur olarak içeren işaretler. Dinî değerleri veya sembolleri içeren işaretler.
- Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı işaretler.
- Tescilli coğrafi işareten oluşan ya da tescilli coğrafi işaret içeren işaretler.

b. Nispi ret nedenleri:

- Tescil başvurusu yapılan bir markanın, tescil edilmiş veya önceki tarihte başvurusu yapılmış marka ile aynılığı ya da benzerliği ve kapsadığı mal veya hizmetlerin aynılığı ya da benzerliği nedeniyle, tescil edilmiş veya önceki tarihte başvurusu yapılmış marka ile halk tarafından ilişkilendirilme ihtimali de dâhil karıştırılma ihtimali varsa itiraz üzerine başvuru reddedilir.
- Kötü niyetle yapılan marka başvuruları itiraz üzerine reddedilir.
- Ticari vekil veya temsilcinin, marka sahibinin izni olmaksızın aynı başvuru, marka sahibinin itirazı üzerine reddedilir.
- Tescil edilmiş veya tescil başvurusu daha önceki tarihte yapılmış bir markanın, Türkiye’de ulaştığı tanınmışlık düzeyi nedeniyle haksız bir yararın sağlanabileceği, markanın itibarının zarar görebileceği veya ayırt edici karakterinin zedelenebileceği hâllerde reddedilir.
- Tescil başvurusu yapılan markanın başkasına ait kişi ismini, ticaret unvanını, fotoğrafını, telif hakkını veya herhangi bir fikri mülkiyet hakkını içermesi hâlinde hak sahibinin itirazı üzerine başvuru reddedilir.

Markanın Tescili

Tescil başvurusu Türk Patent ve Marka Kurumuna yapılır. Tescilli markanın koruma süresi başvuru tarihinden itibaren on yıldır. Marka sahibinin marka üzerindeki hakkı mutlak nitelikte bir haktır. Marka hakkı, koruma süresinin dolması ve markanın süresi içinde yenilenmemesi, marka sahibinin marka hakkından vazgeçmesi durumlarında sona erer. Tescilli markalar SMK’da öngörülen hükümler çerçevesinde korunurken, tescilli olmayan markalar haksız rekabet hükümleri ile korunur.

Marka Sahibinin Hakları

Marka sahibinin marka üzerindeki hakkı mutlak nitelikte bir haktır. Dolayısıyla marka sahibi, bu hakkını marka hakkını ihlal eden herkese karşı kullanabilir.

Markanın Korunması

Tescilli markalar SMK’da öngörülen hükümler çerçevesinde korunurken, tescilli olmayan markalar haksız rekabet hükümleri ile korunur.

Markaların Uluslararası Tescili

Markaların uluslararası tescili, 1891 tarihli Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması ve 1989’da kabul edilip, 1 Aralık 1995’te yürürlüğe giren Madrid Anlaşmasına İlişkin Protokol tarafından düzenlenmiştir. Türkiye, Markaların uluslararası tesciline olanak sağlayan Madrid Anlaşması ile İlgili *protokole 01.01.1999 tarihinden itibaren katılmıştır.*

Patent

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), patenti, resmi bir daire veya birçok ülke adına iş yapan bölgesel ofis tarafından talep üzerine verilen, bir buluşu tarif eden ve meydana getirdiği yasal bir durum içerisinde sadece patent sahibinin veya kanuni haleflerinin yetkisiyle işletilebilen, imal edilebilen, kullanılabilen, satılabilen ya da ithal edilebilen bir doküman olarak tanımlamıştır.

Patent Verilebilme Koşulları

Bir buluşun patent alabilmesi için, şu üç kriter aranır: Yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olması.

Patent Başvurusu

Türk Patent ve Marka Kurumu'na yapılır. Patent almak için ilk başvuran kişi, aksi ispat edilinceye kadar, patent isteme hakkının sahibidir. Patent sahibi, buluşun yeri, teknoloji alanı ve ürünlerin ithal veya yerli üretim olup olmadığı konusunda herhangi bir ayırım yapmaksızın patent hakkından yararlanır. Patent sahibi hak konusu buluşu serbestçe kullanabilir, kullanabilir, devredebilir, hakkından feragat edebilir.

Patent Türleri

- Ürün ve usul patenti,
- Asıl patent
- Ek patent
- Aleni patent
- Gizli patent

Patentle İlgili Uluslararası Sözleşmeler

- Paris Sözleşmesi
- Patent İşbirliği Sözleşmesi
- Avrupa Patent Sözleşmesi

Faydalı Model

Küçük buluş ve küçük patent diye anılan faydalı model, basit formüllere ve ilkelere dayanan, bazı gereksinimlere cevap veren, teknik çözümler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de faydalı model SMK'da yer alan özel hükümlerle korunmaktadır. Faydalı modelin tescili için Türk Patent ve Marka Kurumuna başvurulur. Faydalı model koruma süresi 10 yıl olup, bu süre uzatılamaz. Faydalı model başvurusu ve belgesi devredilebilir, mirasla geçebilir, haczedilebilir, rehnedilebilir, hapis hakkına konu olabilir.

Tasarım

Tasarım, ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümüdür. Tasarımlar, estetik ve işlevsel tasarımlar diye iki gruba ayrılır. SMK'nın tasarımla ilgili hükümlerinin amacı, tasarımların korunmasını, rekabet ortamının oluşturulmasını ve sanayinin gelişmesini sağlamaktır.

Tasarımların korunması için yeni ve ayırt edici niteliğe sahip olmaları gerekir. Tasarım hakkı tasarımcıya veya onun haleflerine ait olup devri mümkündür. Tasarımların tescili için yetkili mercii de Türk Patent ve Marka Kurumudur. Tescilli tasarımların koruma süresi başvuru tarihinden itibaren beş yıldır. Beşer yıllık dönemler halinde yenilenerek koruma süresi yirmi

beş yıla kadar uzatılabilir. Tescilsiz tasarımların koruma süresi, koruma talep edilen tasarımın kamuya ilk sunulduğu tarihten itibaren üç yıldır.

Tasarımların uluslararası tescili ve korunmasına yönelik hükümler de Paris Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi ve TRIPs'de yer alır.

Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı

Coğrafi işaret; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir. Coğrafi işaretlerin, ürünlerin kaynağını gösterme, ayırt edilmelerini sağlama, kaliteyi garanti etme, geleneksel üretim yöntemlerini koruma, reklam, yerel kalkınmayı sağlama ve göçü önleme fonksiyonları bulunmaktadır. Coğrafi işaretler menşe adı ya da mahreç işareti olarak tescil edilir. Geleneksel olarak en az otuz yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan adlar, belirlenen şartlardan en az birini sağlaması hâlinde geleneksel ürün adı olarak tanımlanır.

Coğrafi işaret veya geleneksel ürün adı başvurusunu üretici grupları; ürün veya ürünün kaynaklandığı coğrafi alanla ilgili kamu kurum ve kuruluşları, bu nitelikteki meslek kuruluşları; ürünle ilgili olarak kamu yararına çalışan veya üyelerinin ekonomik çıkarlarını korumaya yetkili dernekler, vakıflar, kooperatifler; ürünün üreticisi yapabilir. Tescil için Türk Patent ve Marka Kurumuna başvuru yapılır.

Tescil edilmiş coğrafi işaret veya geleneksel ürün adının kullanım hakkına sahip olan kişiler, söz konusu coğrafi işaret veya geleneksel ürün adını, amblem ile birlikte ürün veya ambalajı üzerinde kullanır.

Coğrafi işaret hakkına ve geleneksel ürün hakkına tecavüz sayılan fiiller SMK m. 53 ve m. 54'te düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği'nde menşe adı, mahreç işareti ve geleneksel ürün adı koruması 21 Kasım 2012 tarih ve 1151/2012 sayılı Tüzük ile sağlanmaktadır.